

STIL, LIMBAJ ȘI PERSPECTIVĂ NARATIVĂ ÎN PROZA LUI ROBERTO BOLAÑO

Laura MÎRZAC

lector universitar, doctor în filologie,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0002-7478-9468

Roberto Bolaño (1953-2003) reprezintă, indiscutabil, una din somitățile literaturii latino-americane din a doua jumătate a secolului XX – începutul secolului XXI. În prezentul articol, ne-am propus să punctăm câteva aspecte esențiale în viața și opera acestui distins scriitor și poet chilian, a cărui creație literară, profundă și polifațetică, nu încetează să impresioneze publicul cititor pasionat de o literatură de calitate. Drept repere pentru explorarea acestora ne vor servi stilul, limbajul și perspectiva narativă din proza bolañiană, care se caracterizează prin originalitatea abordării unor subiecte cotidiene, diversitatea fondului lexical, neutralitatea sau, dimpotrivă, figurativitatea limbajului, în care își găsește oglindire individualitatea inconfundabilă a prozatorului și poetului Roberto Bolaño.

Cuvinte-cheie: proză literară, narațiune, stil, limbaj, perspectivă narativă.

Roberto Bolaño (1953-2003) is, indisputably, one of the luminaries of Latin American literature from the second half of the 20th century - the beginning of the 21st century. In this article, we aimed to point out some essential aspects in the life and work of this distinguished Chilean writer and poet, whose literary creation, deep and versatile, never ceases to impress the reading public keen of quality literature. The style, language and narrative perspective of Bolañian prose will serve as benchmarks for their exploration, which is characterized by the originality of the approach to everyday subjects, the diversity of the lexical richness, the neutrality or, on the contrary, the figurativeness of the language, in which the unmistakable individuality of Roberto Bolaño, the prose writer and poet, is reflected.

Key words: literary prose, narrative, style, language, narrative perspective.

În prezentul articol ne-am propus să punctăm câteva aspecte esențiale în viața și opera consacratului scriitor și poet chilian Roberto Bolaño (1953-2003), a cărui scriitură, profundă și polifațetică, nu încetează să impresioneze publicul cititor pasionat de o literatură de calitate. Unul dintre cele mai sonore nume în literatura actuală, autor al unui impunător număr de scrieri literare, Roberto Bolaño devine un punct de referință și o legendă care a ajuns să cunoască un succes fulminant doar în ultimii ani de viață. Departe de a fi convențională, opera literară a scriitorului chilian continuă să fie editată și tradusă din spaniolă în

multe alte limbi, transformându-l în unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai literaturii secolului XX din toată America Latină.

Printre cele mai semnificative titluri ale sale se numără romanele *La senda de los elefantes* (1984), reeditat în 1999 cu titlul *Monsieur Pain*; *Estrella distante* (1996); *Los detectives salvajes* (1998); *Nocturno en Chile* (2000); *Una novelita lumpen* (2002); culegerile de povestiri *Llamadas telefónicas* (1997); precum și o serie de ediții postume *2666* (2004); *El Tercer Reich* (2010); *El gaucho insufrible* (2003); *El secreto del mal* (2007) etc. Mai mulți critici literari evidențiază drept trăsătură predominantă a scrierilor lui Roberto Bolaño conexiunea dintre viață și literatură, care se reflectă într-un limbaj simplu, dar în același timp original și profund.

Roberto Bolaño s-a născut la 28 aprilie 1953 în Santiago de Chile și a petrecut o bună parte a copilăriei sale în mai multe orașe din țara sa de origine, precum Valparaíso, Quilpué, Cauquenes, Los Ángeles (provincia Biobio) etc. La vârsta de 15 ani s-a stabilit împreună cu familia în Mexic, acolo unde și-a continuat studiile liceale până în anul 1969, atunci când a decis să abandoneze liceul pentru a se dedica totalmente literaturii. Perioada care a urmat mai apoi a fost marcată și de activitatea jurnalistică și comercială a tânărului Roberto Bolaño. După cinci ani de absență, în 1973, a revenit în Chile pentru a adera la proiectele de reformare a țării, promovate de președintele Salvador Allende, însă, drept consecință a loviturii de stat, care s-a produs la 11 septembrie 1973, a fost arestat în luna noiembrie a aceluiași an și eliberat cu 8 zile mai târziu, în urma unei fericite confluente a circumstanțelor.

Evenimentele care au avut loc în țara sa natală l-au determinat să revină la începutul anului 1974 în Mexic, pentru a se dedica intens literaturii și pentru a crea, în colaborare cu un grup de tineri intelectuali din acea epocă, mișcarea literară cunoscută cu numele de *infrarealism* și definită prin căutarea unei poezii libere și personale, marcate de experiența proprie și atitudinea personală față de viață a poetului. Primele sale volume de poezii (*Gorriones cogiendo altura*, 1975; *Reinventar el amor*, 1976) au fost încadrate în parametrii *infrarealismului* și au dat startul oficial carierei sale literare.

În 1977 Roberto Bolaño a abandonat Mexicul pentru a se stabili în Spania (Catalonia) unde, în pofida crizelor economice prin care urma să treacă, a continuat să se dedice cu devotament literaturii. Inițial, a încercat să se îndepărteze de *infrarealism* pentru a se orienta spre proza narativă. Aproximativ de proză a fost însoțită de participarea la mai multe concursuri literare, care s-au soldat cu obținerea prestigioaselor premii *Félix Urabayen* (1984, *La senda de los elefantes*); *Premio Municipal de Literatura de Santiago* (1998, *Llamadas telefónicas*); *Premio Herralde de Novela* (1998), *Premio Rómulo Gallegos* (1999, *Los detectives salvajes*); *Premio Ciudad de Barcelona*, *Premio Salambó* (2004, *2666*) etc.

După cum se poate conchide la această etapă, punctul de plecare al întregii sale creații, precum și al recunoașterii pe plan național și internațional, l-a constituit chiar viața distinsului scriitor chilian, marcată de o succesiune interminabilă de evenimente tumultuoase și de o neobosită căutare a propriei identități. Stilul inconfundabil al lui Roberto Bolaño reprezintă un amestec de genuri literare, o provocare, care îi permite să-și pună la încercare propriile abilități de poet și prozator.

În scrierile sale putem identifica adesea reflecții pe marginea unor asemenea valori cum sunt scrierea și lectura. Numeroasele sale personaje, care sunt înzestrate cu o individualitate proprie, își fac apariția pe fundalul narativ în postură de scriitori, pentru care literatura și valorile inerente acesteia reprezintă totul, sau într-o postură de detectivi, care simbolizează acea căutare neobosită, caracteristică pentru întreaga sa generație.

Universul său narativ condensează o lume eclectică, reflectată frecvent într-o formă fragmentată, care lasă să se întrevadă aluzia la o enigmă pe care o ascunde textul și promisiunea continuă că mai rămâne ceva de descoperit. Modul în care Roberto Bolaño își narează istoria se caracterizează printr-un ritm alert, o doză minimă de descriere sau chiar absența totală a acesteia, or, forța cuvintelor pe care autorul le stăpânește cu desăvârșire, reprezintă o consecință firească a fuzionării abilităților sale poetice și narative.

Indiferent de faptul că numeroasele sale personaje se află în permanență la limita disperării sau chiar a psihozei, limbajul de care face uz scriitorul este în măsură să aducă într-un punct comun și să unească extremele, oscilând de la un vocabular obscen și deviant, impregnat de absența totală a principiilor morale sau incapacitatea vorbitorului de a-și controla emoțiile, până la un limbaj elevat, care întrunește succesiuni abundente de metafore și epitete, relevând o dată în plus sensibilitatea cu care scriitorul-poet percepe lumea înconjurătoare.

În majoritatea scrierilor lui Roberto Bolaño narațiunea este realizată de un narator diegetic, care își anunță prezența într-un mod clar, chiar din primele rânduri, prin folosirea exclusivă a mărcilor persoanei întâi. (*Ahora soy una madre y también una mujer casada, pero no hace mucho fui una delincuente.* [1, p. 1]) În această ordine de idei, trebuie să menționăm importanța alegerii adecvate a eului narator, deoarece aceasta reprezintă una dintre cele mai semnifictive decizii, pe care urmează să o ia autorul. Este evident că aceeași istorie va trebui să fie abordată diferit, în funcție de identitatea subiectului enunțării, ținându-se cont de faptul că vârsta, originea socială sau geografică, nivelul de cultură, circumstanțele etc., se vor oglindi, inevitabil, în cadrul discursului.

În mod asemănător, se va ține cont de identitatea naratorului pentru a scoate în evidență relația acestuia cu alte personaje sau evenimente, din care va rezulta specificul tonului narativ. (*A mí, por el contrario, me gustaba entrar en lugares desconocidos, establecimientos plastificados, higiénicos, con muchos clientes, o*

establecimientos de ínfima categoría, con un empleado solitario de origen balcánico o asiático, donde nadie sabía nada de mí. En esos días experimenté algo que se parecía si no a la felicidad, sí al entusiasmo. [1, p.5]; Tenía diecisiete años y mis días, quiero decir todos mis días, uno detrás de otro, eran un temblor constante. Nada me entretenía, nada vaciaba la angustia que se acumulaba en mi pecho. Vivía como un actor imprevisto dentro del ciclo iconográfico del martirio de San Vicente. [2, p. 58]). Exemplele citate ilustrează elocvent un ton narativ recognoscibil, care va putea fi urmărit pe parcursul întregii narațiuni, acesta fiind marcat de asemenea detalii ca predilecțiile subiectului-locutor, înclinația spre o autoanaliză excesivă sau lipsa de încredere în propriile forțe, or aspectul verbal se manifestă într-un limbaj peiorativ, pe alocuri agresiv chiar sau în concentrarea unui fond lexical cu conotație negativă (*un temblor constante; nada vaciaba la angustia; el martirio de San Vicente*). Alteori, dimpotrivă, vocabularul denotă un spirit de observație fin, în spatele căruia se ascunde un subiect calm, echilibrat și prudent (*donde nadie sabía nada de mí*).

O altă trăsătură caracteristică pentru stilul lui Roberto Bolaño este dinamismul care își propune să imite ritmul alert al unei relatări cotidiene, care posedă „vibrație umană” și nu pretinde să formalizeze narațiunea, ci să o apropie la maximum de cea reală (*Acepto, ¿Pero en qué puedo ayudarle? En asuntos de poesía, dijo. Wieder era poeta, yo era poeta, él no era poeta, ergo para encontrar a un poeta necesitaba la ayuda de otro poeta. Le dije que para mí Carlos Wieder era un criminal, no un poeta. Bueno, bueno, dijo Romero, no nos pongamos intolerantes, tal vez para Wieder o para cualquier otro usted no sea poeta o sea un mal poeta y él o ellos sí, todo depende del cristal con que se mira, como decía Lope de Vega, ¿no cree? [3, p. 68]; El joven bardo, por el contrario, tenía una risa delgada como el alambre y como el alambre nerviosa, y su risa siempre iba detrás de la gran risa de Farewell, como una libélula detrás de una culebra. [4, p.5])* Pe baza acestor exemple, se poate observa cu ușurință nedorința autorului de a diversifica fondul lexical pentru a produce întotdeauna impresia unei exprimări elevate. Autorul optează pentru o exprimare „vie” recurgând frecvent la repetiție (*poeta; risa*), un procedeu elementar, care accentuează o dată în plus relevanța condiției de poet, în circumstanțele la care se face referire și detaliile necesare pentru a caracteriza un anumit personaj.

O altă particularitate, pe care o atestăm frecvent în operele lui Roberto Bolaño este „coexistența” discursului narativizat cu dialogul, formă esențială de interacțiune prin limbaj care constă într-un schimb de replici, efectuat între două sau mai multe persoane cu rol mobil și alternativ de locutor și interlocutor (emițător și receptor). În structura narațiunii, dialogul reprezintă un procedeu, capabil de a se manifesta în forme diverse și, uneori, inedite. Pe de o parte, dacă dialogul respectă principiile conversației orale și întrunește aspectele sintactice și lexicale corespunzătoare, atunci în narațiune pătrund o serie de elemente de lim-

bă vorbită și de expunere orală, care îi imprimă textului un pronunțat caracter de oralitate. Pe de altă parte, procedul în discuție este interesant din punctul de vedere al participării/retragerii naratorului sau a subiectului dotat cu responsabilitatea de a anunța, dirija, modera sau aprecia vocile textului. În condițiile absenței totale a acestui subiect, cititorul va fi nevoit să realizeze, în mod independent, o organizare și o sinteză coerentă a informației furnizate, care poate reflecta o viziune unică asupra faptelor relatate sau, dimpotrivă, un contrast ideologic și/sau axiologic vădit, care urmează a fi supus unei interpretări. Prin urmare, se poate conchide că prezența dialogului în discurs tinde să transforme cititorul într-un interpret activ, spre deosebire de cazurile în care exprimarea naratorială monologată stimulează, mai curând, pasivitatea receptării.

Or, se poate observa adesea prezența vorbirii dialogate în fragmente lipsite totalmente de „densitate semantică”, menite să suplinească prin extensie cantitativă secvențele în care tensiunea atinge cote maxime sau pentru a provoca suspansul:

- *¿Madame Grenelle?*

- ...

- *Soy yo, Pierre Pain, ¿qué le ocurre?*

- *Nada, nada, nada...*

- *Entonces deje de llorar y suba a su cuarto* [5, p.38].

Totuși, dialogul rămâne a fi una din formele narative cele mai fiabile și mai sugestive pentru cititor, deoarece este lipsit, în aparență, de intermediari, reușind, în felul acesta, să provoace interesul și curiozitatea. Totodată, dialogul produce impresia existenței reale a acestor locutori dotați cu voce proprie, concluzia fiind următoarea: „deoarece vorbesc, există”.

Astfel, spre deosebire de dialogul cotidian, dialogul literar se subordonează convențiilor narațiunii, reprezentând un procedeu narativ, o transpunere literar-artistică a dialogului conversației curente și nu o reproducere literală a acestuia. Dialogul literar nu constituie altceva decât o modalitate de continuare a relatării la care, mai devreme sau mai târziu, naratorul va reveni. Oricât de puternică ar fi impresia că ne aflăm în fața unui dialog real, el rămâne a fi totuși „o reproducere”.

De fapt, posibilitățile dialogului sunt numeroase și diverse și, din acest motiv, este extrem de dificil de a le identifica în totalitate și de a le defini cu precizie, deoarece concluziile formulate în urma analizei unui dialog literar concret nu vor fi neapărat valabile pentru o altă analiză. În felul acesta, putem constata că principala finalitate stilistică a dialogului rezidă în întreruperea monotoniei, caracteristice pentru exprimarea monologată, în vederea deschiderii accesului vocilor alternative ale personajelor, care creează un efect mimetic și o impresie realistă. Totuși, efectul dat nu se produce doar grație utilizării unei anumite forme de reproducere a discursului. Acesta reprezintă, mai degrabă, o consecință firească

a interacțiunii mai multor factori și circumstanțe, care reușesc să transforme o experiență comună într-o narațiune memorabilă.

În concluzie, ținem să menționăm că întreaga creație literară a lui Roberto Bolaño denotă tranziția spre o literatură nouă, cu o problematică vastă, care oscilează constant între reflecțiile interioare ale unui individ aflat la răscruce și o tematică socială acută, în care se reflectă preocupările unei generații, în încercarea de a da un răspuns la întrebări eterne și recurente. Este evident faptul că singularitatea stilului bolañian se datorează atât talentului înnăscut și sensibilității sale artistice, cât și spiritului rebel, care tinde spre o răsturnare a tradiției, pentru a scoate în evidență propria sa viziune a literaturii – o experiență vie și nu neapărat profesionistă sau academică.

Referințe bibliografice:

1. Bolaño, Roberto. *Una novelita lumpen*. Barcelona: Anagrama, 2000, 160 p.
2. Bolaño, Roberto. *El gaucho insufrible*. Barcelona: Anagrama, 2003, 182 p.
3. Bolaño, Roberto. *Estrella distante*. Barcelona: Anagrama, 1996, 157 p.
4. Bolaño, Roberto. *Nocturno de Chile*. Barcelona: Anagrama, 2000, 152 p.
5. Bolaño, Roberto. *Monsieur Pain*. Barcelona: Anagrama, 1999, 176 p.